

**Petre Andrei și fascismul în cultura europeană.
Un eseu despre libertate
[Petre Andrei and fascism in European culture.
An essay on freedom]**

Sabin DRĂGULIN

Abstract:

This short contribution aims to express some ideas about the cultural heritage that the sociologist and philosopher Petre Andrei left to the political culture in Romania. His violent and premature disappearance, and later the establishment of the totalitarian communist regime in Romania did not allow the ideas of this intellectual to be widely known in the local space and to remain almost unknown in the space of ideas at European level. In this sense, the author of this short contribution, decided to limit himself to drawing the theoretical contribution that Andrei made in the field of the study of fascism, emphasizing two fundamental concepts of liberalism: freedom and equality. At the same time, a summary of *Sguardi dall'est. Dal Fascismo italiano al fascismo romeno: l'analisi di Petre Andrei* editorial project was presented, which, with the support of the Romanian Cultural Institute, will publish a paper which will include the study *Fascism*, signed by Petre Andrei, which was presented for the first time in the magazine „Minerva” from 1927, the two letters written and addressed to children and his wife in the last moments of his life and some studies. The first of these concerns the biographical and ideational coordinates and is signed by Doru Tompea, Sorin Bocancea and Daniel Șandru, the second, written by Sabin Drăgulin addresses a history of nationalist, xenophobic and racist ideas in modern Romania, as a conclusive study, signed by Angelo Chielli, to present Andrei's conception in the context of analyses of fascism.

Keywords:Petre Andrei, fascism, sociology, freedom, equality

Petre Andrei este modelul intelectualului român ca produs al fenomenului de modernizare pe care societatea și statul român le-au cunoscut într-un secol de istorie. Sociolog și filosof, a urmat un parcurs educațional în țară, pentru început în orașul natal Brăila, și ulterior la Iași, fiind remarcat de profesori precum Dimitrie Gusti și Ion Petrovici. Conform unui *Cursus honorum*, care era specific mai multor generații de tineri intelectuali români de excepție de la începutul secolului XX, v-a continua studiile în Germania unde a urmat seminarul de logică și

istoria filosofiei de la Universitatea din Berlin, condus de A. Riehl, iar la Leipzig frecventează cursurile lui Wundt, E. Spranger, E. Cassirer, C. Schmitt și alții.

Așa cum ne arată și profesorul Angelo Chielli, opera lui Petre Andrei se concentrează pe sociologie, în special pe sociologia cunoașterii, disciplină pe care în anii șederii sale în Germania au dezvoltat-o Karl Mannheim și Max Scheler. Nu trebuie să uităm că cea mai importantă lucrare a lui Andrei a fost *Sociologia generală* și a cunoscut prima ediție în anul 1936 la editura „Scrisul Românesc”, fiind republicată ulterior în perioada comunistă, în 1970 și 1978, dar fără anumite texte care nu se încadrau în dogma promovată de comunismul din România. Prăbușirea regimului totalitar a permis republicarea lucrării în 1997 și ulterior în 2010.

Abordările teoretice ale lui Andrei se suprapun cu o perioadă fertilă a neokantianismului pe fondul unor profunde convingeri democratice influențate de raportul dintre libertate și egalitate. Din studiul acestora se observă cum atât libertatea cât și egalitatea sunt interpretate conform paradgimei dominante în secolul al XIX-lea, în care primatul este deținut de valoarea fundamentală iar a doua privește doar domeniul politic. În acest sens, Andrei se diferențiază de alte viziuni contemporane epocii sale, în care libertatea și egalitatea în matrice liberală sunt reinterpretate și secătuite de substanțele lor vitale¹, fiind transformate în mijloace de dominație și hegemonie politică, economică și culturală².

Contemporan al unor evenimente epocale pentru umanitate – Primul Război Mondial, reconfigurarea hărții Europei continentale la încheierea Marelui Război, instituirea comunismului în Rusia țaristă, apariția societății de mase, a mișcărilor politice care i-au adus la putere pe comuniști și fasciști, criza liberalismului clasic etc. –, Andrei demonstrează o capacitate extraordinară de analiză și sinteză reușind să prezinte cu claritate portretul psihologic al lui Benito Mussolini, caracterul eclectic, ambiguu și ipocrit al ideologiei și acțiunii politice, antiparlamentarismul, antidemocratismul și concepția corporativă despre stat care caracterizează fascismul, situând în opoziție propria idee de libertate, care este de origine pur liberală.

Pentru a permite difuzarea ideilor lui Andrei în spațiul cultural italian, care i-a fost atât de apropiat de universul cunoașterii, s-a elaborat un proiect, intitulat *Sguardi dall'est. Dal Fascismo italiano al fascismo romeno: l'analisi di Petre Andrei* care a fost supus evaluării în cadrul sesiunii «2019-2020» a programelor de finanțare Translation and Publication Support Programme (TPS) și Publishing Romania³. Proiectul editorial prevede publicarea în limba italiană a studiului semnat de Petre Andrei, intitulat *Fascismul*, care a fost prezentat pentru prima dată în revista *Minerva*, în nr. 2 din 1927, cele două scrisori scrise și adresate copiilor și soției în

¹ A se vedea Karl Marx, *Critica programului de la Gotha*, <https://www.marxists.org/romana/m-e/1875/gotha/index.htm> (accesat 29.11.2021): „De aceea, dreptul egal continuă să fie aici, în principiu, dreptul burghez, deși principiul și practica nu se mai bat cap în cap, pe când în condițiile schimbului de mărfuri există un schimb de echivalente doar în medie, nu în fiecare caz în parte. În pofida acestui progres, într-o privință acest drept egal tot mai este supus unei limitări burgheze. Dreptul producătorilor este proporțional cu munca efectuată de ei; egalitatea constă în faptul că se măsoară cu o unitate de măsură egală – munca”. De aceea „avînd ca bază obiectivă relațiile de producție socialiste, egalitatea politică nu mai are în socialism un caracter formal, ci unul real; toți oamenii, fără nici o deosebire, au posibilități, drepturi și obligații egale de a participa activ la rezolvarea tuturor problemelor vieții sociale, economice și politice”, în *Arhiva Marxiștilor* pe Internet, <https://www.marxists.org/romana/dictionar/e/Egalitate.htm>, (accesat 29.11.2021).

² Vezi Antonio Gramsci, *Caietul 19.1934-1935. Risorgimentul italian*, Ediție îngrijită de Ioana Cristea Drăgulin, traducere de Ioana Cristea Drăgulin, Editura Adenium, Iași, 2008, unde „hegemonia culturală” este un concept care indică diferitele forme de „dominare” culturală și/sau de „direcție intelectuală și morală” de către un grup sau clasă care este capabilă să impună altor grupuri, prin practici cotidiene și credințe comune, propriile puncte de vedere până la interiorizarea lor, creînd condițiile unui sistem complex de control.

³ <https://www.cennac.ro/uploads/files/evaluationresultstpsandpublishingromania20192020.pdf>. (accesat 30.11.2021).

ultimele clipe ale vieții și trei studii. Primul dintre acestea privește coordonatele biografice și ideatice, semnat de Doru Tompea, Sorin Bocancea și Daniel Șandru, al doilea, semnat de Sabin Drăgulîn, abordează o istorie a ideilor naționaliste, xenofobe și rasiste în România modernă, pentru ca un studiu cu un caracter concludent, semnat de Angelo Chielli, să prezinte concepția lui Andrei în contextul analizelor despre fascism. Traducerea în limba italiană a fost realizată de Sabin Drăgulîn și Ioana Drăgulîn.

Proiectul a fost acceptat de comisia de evaluare și va vedea lumina tiparului în anul 2022 la editura Pensa Multimedia din Lecce și se va înscrie în activitățile culturale din Italia prilejuite de centenarul Marșului asupra Romei (22-29 octombrie 1922), care a fost titulatura sub care Partidul Național Fascist, aflat sub conducerea viitorului Duce, Benito Mussolini, a dat o lovitură de stat prin care regimul democratic liberal din Italia a fost abolit.

Fascismul este publicat într-o perioadă în care societatea burgheză din România încerca să își regăsească echilibrul intern, pe fondul unor răsturnări ale status-urilor, ceea ce a produs o presiune majoră asupra structurilor democratice liberale ale timpului, exercitată atât de grupările conservatoare cât și de cele progresiste. Filonul mesianic⁴ existent atât în cultura română cât și la nivelul simțului comun al unei părți importante a societății, alături de o dorință programatică a elitelor de a moderniza și a mitului regenerării promovată de tinerele generații, a produs o atracție față de spațiul politic italian încă din anii '20 ai secolului trecut.

În oglindă, fidel principiilor sale, Andrei a fost atent la evoluția realității socio-politice, surprinzând realitățile momentului, în care dorința de regenerare, renaștere și transformare a societății a identificat ca principal obstacol în realizarea acestui demers regimul democratic liberal. Aflat într-o tabără opusă celei din care făceau parte Nae Ionescu, Constantin Noica, Mircea Eliade, Emil Cioran și alții, Petre Andrei s-a dovedit a fi un intelectual lucid care a observat și a exprimat în scris care sunt riscurile pe care o mișcare precum fascismul le presupune în continuare drumului democratic al României.

Este important să observăm că *Fascismul* este publicat cu cinci ani înainte ca Mussolini să prezinte publicului *La dottrina del fascismo* (1932), unde Ducele realizează o expunere sistematică a gândirii fasciste. De aici putem observa capacitatea extraordinară și predictivă a analizei sale relativă la caracterul totalitar al acestui fenomen politic, care este și astăzi surprinzătoare.

Desigur, acest demers a fost facilitat de contextul intelectual ieșean din epocă, unde A.C. Cuza promova de la catedră antisemitismul și violența politică, fiind nașul legionarismului. Acesta din urmă poate fi văzut ca o expresie a exasperării unei părți a intelectualității române care avea o viziune etnicistă asupra societății, în raport cu fondarea și conturarea unei societăți multiculturale, ca urmare a efectelor produse de Constituția de la 1923 care, la art. 5, prevedea că „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”, la art. 7 arăta că „Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita”, iar la art. 8

⁴ Pe scurt, pentru că nu este subiectul principal al eseului vreau să amintesc doar câteva repere: Constantin Stere și narodnicismul său, ortodoxismul lui Nichifor Crainic, sămănătorismul și mesianismul naționalist al lui Nicolae Iorga. Pentru identificarea acestor idei recomand: Constantin Stere, *Social democratism sau poporanism?*, Editura Porto-Franco, Galați, 1969 și *Idem, Scrieri*, Editura Minerva, București, 1975; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, partea întâi, *Crearea formei (1867-1890)*, Editura Minerva, București, 1986; Nichifor Crainic, „La un hotar de viață românească”, în *Sfarmă piatră*, nr. 146 din 1 ianuarie 1939.

consacra: „Nu se admite în Stat nici o deosebire de naștere sau de clase sociale. Toți Românii, fără deosebire de origine etnică de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără osebire la dările și sarcinile publice”⁵.

Atunci când s-a referit la instalarea violenței politice în spațiul public din România interbelică, Andrei arăta, că „(...) un început de mișcare fascistă se constată și la noi din anul 1923, când vechiul curent antisemit se organizează în cohorte, adoptând ideile fasciștilor și preconizând aceleași mijloace violente”⁶.

Legiunea și-a propus, în acei ani tulburi pe care România i-a traversat – în care populismul în politică explodase odată cu intrarea în scenă a mareșalului Alexandru Averescu, care înființase în 1918 Liga Poporului, care s-a transformat din 1920 în Partidul Poporului – să realizeze o reînnoire spirituală, orientată spre redescoperirea autenticele valori creștine cu scopul salvării țării pe coordonatele spirituale și istorice pe care legionarii le descoperiseră în trecutul național. Mitologia legionară a fost construită cu scopul de a recupera elementele fundamentale a mitologiei naționale, care se construise după 1848, concomitent cu exacerbaria antisemitismului și anticomunismului dar și accentuarea ortodoxiei⁷. Să nu uităm că reverberarea naționalismului în spațiul ideilor politice autohtone s-au axat pe critica „împrumuturilor”, având și accente antisemite, dar care au fost punctuale, cum apare în 1878, ca reacție la politica Marilor Puteri de a impune tânărului stat român de a acorda cetățenia colectivă evreilor care pătrunseseră pe teritoriul Principatelor încă din anii ‘30 ai secolului al XIX-lea, ca o condiție pentru a recunoaște la nivel internațional independența și ca „zgomot de fond” datorită antisemitismului militant promovat la Iași de A.C. Cuza și de susținătorii săi⁸.

Revenind la fascism, observăm cum Andrei, în calitate de moderat și adept al regimurilor democratice, prin spiritul său critic s-aopus curentelor care promovau violența purificatoare în general și în politică în particular.

Volumul *Sguardi dall'est. Dal Fascismo italiano al fascismo romeno: l'analisi di Petre Andrei*, coordonat de Sabin Drăgulin și Angelo Chielli, și-a propus să îl introducă pe sociologul Petre Andrei în cultura politică italiană. Studiul *Fascismul*, care reprezintă baza teoretică a volumului, a rămas necunoscut spațiului cultural italian, în condițiile în care, după încheierea celui de-al doilea război mondial, literatura de specialitate care a studiat fascismului este abundentă. În opinia contributorilor, publicarea unui autor precum Petre Andrei în cadrul unui volum care arată în paginile sale biografia, ideile, conceptele teoretice, împreună cu studii importante care prezintă o istorie a ideilor, care au condus la apariția extremei drepte în România este un prim pas, de o valoare intelectuală și culturală incontestabilă.

Prin publicarea concepției lui Petre Andrei despre fascism, se va realiza o conectare în planul culturii politice în România și Italia. Dialogul cultural româno-italian se va îmbogăți și se va aprofunda, permițând cititorului italian să înțeleagă mai bine contextul vieții politice și intelectuale interbelice din România.

Bibliografie

⁵Constituția României din 1923, *M.Of.* nr. 282/29 mar. 1923, TITLUL II, DESPRE DREPTURILE ROMÂNILOR, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.act_text?id=1517, (accesat 29.11.2021).

⁶ Petre Andrei, *Fascismul*, Editura Viața Românească S.A., Iași, 1927, p. 4.

⁷ Emanuel Copilaș, „Confiscarea lui Dumnezeu și mecanismul inevitabilității istorice o comparație între mitologia legionară și cea a comunismului românesc”, în *Sfera Politicii*, anul XVII, nr.135, 2009, p. 94.

⁸ Sabin Drăgulin, „Rădăcinile teoretice ale tradiționalismului românesc la junimiști, semănătoriști, poporaniști și socialiști. O istorie a ideilor politice”, în *Sfera Politicii*, vol. XVIII, nr.153, 2010, pp. 35-43 și *Idem*, „Originile rasismului românesc. O istorie a ideilor”, în *Sfera Politicii*, vol. XX, nr.168, 2012.

Studii și articole

ANDREI, Petre, *Fascismul*, Editura Viața Românească S.A., Iași, 1927.

CRAINIC, Nichifor, „La un hotar de viață românească”, *Sfarmă piatră*, nr. 146 din 1 ianuarie 1939.

COPILAȘ, Emanuel, „Confiscarea lui Dumnezeu și mecanismul inevitabilității istorice o comparație între mitologia legionară și cea a comunismului românesc”, în *Sfera Politicii*, anul XVII, nr.135, 2009.

DRĂGULIN, Sabin, „Rădăcinile teoretice ale tradiționalismului românesc la junimiști, semănătoriști, poporaniști și socialiști. O istorie a ideilor politice”, în *Sfera Politicii*, vol. XVIII, nr.153, 2010.

DRĂGULIN, Sabin, „Originile rasismului românesc. O istorie a ideilor”, în *Sfera Politicii*, vol. XX, nr.168, 2012.

GRAMSCI, Antonio, *Caietul 19.1934-1935. Risorgimentoul italian*, Ediție îngrijită de Ioana Cristea Drăgulin, traducere de Ioana Cristea Drăgulin, Editura Adenium, Iași, 2008.

IORGA, Nicolae, „Istoria literaturii românești contemporane”, partea întâi, *Crearea formei (1867-1890)*, Editura Minerva, București, 1986.

STERE, Constantin, *Social democratism sau poporanism?*, Editura Porto-Franco, Galați, 1969.

STERE, Constantin, *Scrieri*, Editura Minerva, București, 1975.

Resurse on.line:

www.cennac.ro.

www.marxists.org

www.cdep.ro